

Bibliografia

KSIĄŻKI EKONOMICZNO-ROLNICZE

GOŁĘBIEWSKI J., SOBCZAK W.: **Rynki hurtowe owoców i warzyw**. Wyd. SGGW, Warszawa 2017, 114 s.

Rozwój rynków hurtowych w Polsce nastąpił na początku lat 90. XX wieku w oparciu o przygotowany przez MRiRW program. W wyniku jego realizacji funkcjonuje 29 rynków hurtowych, w tym 5 ponadregionalnych, 9 regionalnych i 15 lokalnych. Spełniają one wiele funkcji ekonomicznych i logistycznych, a do najważniejszych należą koncentracja popytu oraz podaży w określonym miejscu i czasie oraz dostarczanie obiektywnych informacji o podaży, popycie i cenach, co wpływa na działania produkcyjne i handlowe. Rynki hurtowe oddziałują także na wzrost konkurencyjności, zmniejszenie liczby ogniw pośrednictwa w handlu, stabilizację cen i poprawę jakości oferowanych produktów. Są także miejscem nawiązywania kontaktów i współpracy przez organizujące się grupy producentów oraz poszerzenia wiedzy i umiejętności dzięki odbywającym się szkoleniom. Handel hurtowy jest ważnym elementem instytucjonalnej infrastruktury rynku owoców i warzyw. Z uwagi na jego specyfikę polegającą na sezonowości, rozdrobnieniu produkcji, szerokim asortymencie i zróżnicowaniu jakościowym bardzo duże znaczenie ma forma sprzedaży tych produktów. Autorzy monografii podjęli się oceny znaczenia rynków hurtowych w dystrybucji artykułów ogrodnich w Polsce i wybranych krajach europejskich. Wykorzystując dane statystyczne oraz informacje uzyskane na podstawie wywiadów eksperckich przeprowadzonych wśród przedstawicieli rynków hurtowych, określili znaczenie produkcji ogrodniczej w polskim sektorze rolnym i wskazali jej zróżnicowanie regionalne. Przedstawili oraz scharakteryzowali kanały dystrybucji owoców i warzyw oraz omówili ewolucję rynków hurtowych w Polsce i wybranych krajach UE. Podkreślili małe zainteresowanie naukowców tematyką rynków hurtowych, co w obliczu zmian na rynku detalicznym i coraz większym wpływie na handel sieci sklepów wielkopowierzchniowych powiększa lukę w obszarze ekonomicznych analiz handlu. (M.M.)

JANOWICZ-LOMOTT M.: **Ubezpieczenia wzajemne w finansowaniu skutków realizacji ryzyka w rolnictwie. Doświadczenia unijne – wnioski dla Polski.** – Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2018, 354 s.

Ubezpieczenia wzajemne charakteryzują się tym, że podmioty je realizujące łączą prawa właściciela i nabywcy ochrony ubezpieczeniowej. Fundusze wzajemne są prostymi rozwiązaniami, zostały dopuszczone formalnie przez regulacje Komisji Europejskiej i mogą być współfinansowane ze środków WPR. Takie ubezpieczenia są powszechne w rolnictwie, co wynika przede wszystkim z tendencji środowiska wiejskiego do samoorganizowania się. Powszechnie wykorzystuje się je w Europie i na świecie, zarówno w krajach wysokorozwiniętych, jak i ubogich. Na podstawie studiów literaturowych i badań własnych polegających na analizie przypadków z krajów, które w sposób najbardziej zaawansowany wdrażają koncepcję zarządzania ryzykiem z wykorzystaniem instrumentów wzajemnościowych, autorka badała możliwości wykorzystania wzajemności ubezpieczeniowej w finansowaniu negatywnych skutków ryzyka w gospodarstwach rolnych. W sposób szczególny uwzględniła w analizie zdarzenia, dla których nie ma aktualnie oferty na rynku ubezpieczeniowym. W badaniach wykorzystano dane polskiego i europejskiego FADN oraz dokonała symulacji kosztów funkcjonowania instrumentu stabilizacji dochodu z wykorzystaniem klasycznej metody kalkulacji składki ubezpieczeniowej. Na podstawie badań teoretycznych i empirycznych autorka potwierdziła hipotezę badawczą, że ubezpieczenia rolne oparte na wzajemności są potencjalnie bardziej efektywne w zabezpieczeniu stabilnego funkcjonowania producentów rolnych niż ubezpieczenia komercyjne. Ubezpieczenia wzajemne są skuteczne w tradycyjnej ochronie upraw i zwierząt, a dzięki cechom wzajemności dają możliwość poszerzenia dotychczasowej oferty o zdarzenia trudno lub wcale nieubezpieczalne. Także stabilizacja dochodów rolniczych w formie zaproponowanej w regulacjach UE opiera się na wzajemności ubezpieczeniowej. (M.M.)

ROMAN M.: **Uwarunkowania i kierunki zmian zasięgu geograficznego rynku mleka surowego w Polsce.** – Wyd. SGGW, Warszawa 2017, 199 s.

Trzecim wymiarem definiowania rynku jest jego zasięg geograficzny. Odgrywa ważną rolę w pomiarze popytu i podaży, w kształtowaniu ceny oraz w strukturze konkurencji. Zasięg geograficzny nie jest stały, gdyż rynki są dynamiczne i ulegają zmianom wraz z procesami globalizacji i regionalizacji. Szczególnie istotne jest określenie zasięgu geograficznego rynków produktów rolniczych, gdyż należą one zwykle do łatwo psujących się, a obszary produkcji i konsumpcji są często oddzielne. Określenie zasięgu geograficznego rynku mleka surowego, które jest celem omawianej monografii, ważne jest z uwagi na niską podatność transportową i magazynową tego produktu, wymóg codziennej produkcji i konieczność bardzo częstych dostaw do przetwórstwa. Autorka publikacji sformułowała dwie hipotezy badawcze: rynek mleka surowego w Polsce ma charakter regionalny; występowanie ogniwa pośredniego w mlecznym łańcuchu dostaw między sektorem produkcji a sektorem przetwórstwa mleka przyczynia się do rozszerzenia zasięgu geograficznego. Dążąc do realizacji celu badawczego i potwierdzenia hipotez, autorka dokonała:

- przeglądu literatury na temat odległości i przestrzeni oraz delimitacji rynków w wymiarze przestrzennym;
- identyfikacji czynników odpowiadających za przemiany rynku mleka;
- określenia zasięgu geograficznego rynku mleka surowego z wykorzystaniem metod opartych na przepływach towarowych oraz na cenach;
- określenia powiązań cen skupu mleka w Polsce z cenami skupu mleka w innych krajach europejskich;
- identyfikacji powiązań organizacyjno-transportowych mleczarni zlokalizowanych na obszarach zróżnicowanych pod względem szans rozwoju produkcji mleka (region rozwijający, ograniczający, posiadający potencjał);
- określenia wpływu integracji producentów mleka na zasięg geograficzny rynku;
- określenia przewidywanych kierunków zmian zasięgu geograficznego rynku mleka surowego. (M.M.)

Wyzwania starzejącego się społeczeństwa. Polska dziś i jutro. Red. nauk. M. OKÓLSKI.
– Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2018, 426 s.

Prezentowana publikacja jest rezultatem projektu badawczego Mig/Agein realizowanego w latach 2013-2016 przez interdyscyplinarny zespół naukowców z Ośrodka Badań nad Migracjami UW. Celem badawczym była identyfikacja wyzwań, jakie wobec społeczeństwa stwarza starzenie się ludności Polski. W badaniach odniesiono się do doświadczeń innych społeczeństw dostosowując je do specyficznych warunków demograficznych i aktualnej sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz politycznej naszego kraju. W pierwszej części publikacji omówiono prawidłowości zjawisk ludnościowych, polegające na przekształcaniu się struktury populacji według wieku z bardzo młodej w bardzo starą. W części drugiej te prawidłowości są skonfrontowane z długookresowym przebiegiem zjawisk demograficznych w Polsce oraz ukazano ich skutki m.in. w sferze rozrodczości, rodziny i emigracji. Część trzecia omawia efekty starzenia się populacji Polski w skali makrosocjalnej obejmującej: gospodarkę, relacje międzypokoleniowe, wartości i normy kulturowe, politykę publiczną, rynek pracy, zabezpieczenie społeczne, opiekę zdrowotną oraz reakcje sfery politycznej. Kolejna część poświęcona jest regionalnej i lokalnej perspektywie starzenia się ludności. Zagadnienia ujęte w tej perspektywie dotyczą depopulacji, opieki nad osobami w wieku podeszłym, aktywności obywatelskiej i społecznej seniorów, opieki zdrowotnej i społecznej oraz wpływu starzenia się populacji na sytuację seniorów i ich rodzin. Ostatnia część monografii dotyczy przyszłego przebiegu procesu starzenia się w perspektywie 2060 roku i jego wybranych skutków obejmujących m.in. rynek pracy, migrację, determinanty poppytu i wydatków publicznych na opiekę długoterminową. (M.M.)

Oprac. M.M.

ARTYKUŁY EKONOMICZNO-ROLNICZE

BAER-NAWROCKA A., POCZTA W.: **Die Veränderungen in der polnischen Landwirtschaft – eine langfristige Analyse** (Zmiany długookresowe w polskim rolnictwie). *Berichte über Landwirtschaft* 2018, vol. 96, nr 1, 25 s., <http://buel.bmel.de>.

Autorzy artykułu omówili przemiany w polskim rolnictwie w latach 1989-2016. W pierwszym okresie w sektorze trwały procesy dostosowawcze do modelu gospodarki rynkowej, a następnie do integracji z UE i funkcjonowania w ramach WPR. Zmiany restrukturyzacyjne i modernizacyjne w rolnictwie, będącym istotnym sektorem gospodarki narodowej, były głębokie, ale nie zostały zakończone. Powierzchnia użytków rolnych uległa zmniejszeniu, a powierzchnia średniego gospodarstwa wzrosła, ale struktura gospodarstw rolnych nadal jest rozdrobniona. Zasoby siły roboczej nie uległy zmianie, ale zwiększyły się zasoby majątku trwałego. Autorzy wykazali, że pozytywny wpływ odegrało wsparcie w ramach WPR oraz że sektor osiągnął ogromny sukces w handlu zagranicznym. Wyzwaniem przyszłej polityki rolnej i gospodarczej będzie przede wszystkim dalszy rozwój obszarów wiejskich, tworzenie miejsc pracy na wsi oraz intensyfikacja przemian strukturalnych w gospodarstwach rolnych. (P.S.)

BARTKOWICZ J.: **Owady jadalne w aspekcie żywieniowym, ekonomicznym i środowiskowym**. – *Handel Wewnętrzny* 2018, nr 2, s. 77-89.

Owady jadalne, bogate w białko, tłuszcze, witaminy, składniki mineralne i błonnik, stanowią nowe, alternatywne źródło składników odżywczych o dużym poziomie bezpieczeństwa i niskich nakładach finansowych. Od 2004 r. światowa organizacja FAO zainteresowana jest wykorzystaniem tych owadów w żywieniu człowieka oraz wdrożeniem ich hodowli. Dotychczas poznano 200 gatunków owadów jadalnych, a wśród nich np. różne rodzaje chrząszczy, termyty, szarańcza, motyle, świerszcze. Jadalne mogą być wszystkie stadia rozwoju: larwy, poczwarki, formy dorosłe owadów. Autorka artykułu dokonała przeglądu literatury na temat zawartości składników odżywczych oraz korzyści ekonomicznych i dla środowiska naturalnego, które wynikają z wykorzystania w żywieniu człowieka owadów. Przedstawiła także wyniki badań i ocenę zachowań konsumentów z Trójmiasta wobec owadów jadalnych jako źródła żywności. Stwierdziła, że ankietowani okazali ciekawość i otwartość na nowe, alternatywne źródło pożywienia i wyrazili gotowość udziału w warsztatach gastronomicznych. (M.M.)

FLEISCHER A., TCHETCHIK A., BAR-NAHUM Z., EVYATAR TALEV E.: **Is agriculture important to the agritourism attraction market in Israel?** (Czy rolnictwo jest ważne dla agroturystyki? Rynek atrakcji turystycznych w Izraelu). – *European Review of Agricultural Economics* 2018, vol. 45, nr 2, s. 273-296. DOI: 10.1093/erae/jbx039.

Usługi agroturystyczne stanowią ważną formę dywersyfikacji działalności gospodarstw rolnych. W wielu krajach agroturystyka rozwija się dynamicznie i zyskuje coraz większą popularność wśród konsumentów. Po stronie podażowej wynika to z chęci poprawy sytuacji dochodowej w rolnictwie, a wzrastający popyt na usługi agroturystyczne to rezultat poprawy zamożności społeczeństwa i przemian w stylu życia. Działalność agroturystyczna prowadzona jest zarówno przez gospodarstwa rolne, jak i przez różne podmioty wykorzystujące zasoby i udogodnienia właściwe obszarom wiejskim. Gospodarstwa rynkowe wyróżnia z reguły możliwość konsumpcji lub wytwarzania produktów rolnych na miejscu. Z kolei inne podmioty koncentrują się na oferowaniu zakwaterowania, posiłków i różnych form rekreacji na świeżym powietrzu. W artykule modelowano i oszacowano rynek atrakcji turystycznych rozpatrywanych jako tzw. dobra zróżnicowane. Autorzy opierali się na danych statystycznych z Izraela oraz wynikach ankiety przeprowadzonej w 2014 roku wśród dziewięćdziesięciu osób prowadzących działalność agroturystyczną. W analizach wykorzystano zagnieżdżony model logitowy funkcji popytu oraz założenia oligopolistycznej konkurencji cenowej obecnej między firmami wytwarzającymi dobra zróżnicowane. Z przeprowadzonych badań wynika, że ogólny poziom zadowolenia ze świadczonych usług agroturystycznych był większy u klientów podmiotów bazujących na wiejskich zasobach i rekreacji niż u przebywających w typowo rynkowych gospodarstwach rolnych. Mimo że koszty pobytu i działalności tych ostatnich były niższe, to o wyborze oferty decydowało preferowanie korzystania z typowo wiejskich udogodnień. Udokumentowano również większy wpływ na poziom satysfakcji turystów pośrednich programów wsparcia działalności agroturystycznej (rozwój wiejskiej infrastruktury) niż pomocy bezpośredniej (subsidia do prowadzonej działalności). (M.D.)

GRZYBOWSKA-BRZEZIŃSKA M., GRZYWIŃSKA-RAPCA M.: **Rynek żywności ekologicznej w aspekcie rozwoju zjawiska świadomej konsumpcji.** – *Handel Wewnętrzny* 2018, nr 2, s. 168-177.

Świadoma konsumpcja to podejmowanie wyborów dotyczących nabycia produktów/usług na podstawie wiedzy na temat ich społecznych, ekologicznych i politycznych konsekwencji. W praktyce oznacza zdobywanie informacji na temat producentów, technologii, możliwości utylizacji oraz zastanowienie się nad całą kwestią zakupu, zaczynając od motywacji i potrzeb. Świadoma konsumpcja promuje takie działania jak redukcja użycia, współdzielenie, używanie ponowne. Jednym z wielu jej przejawów jest interesowanie się społeczeństwa ograniczeniem zanieczyszczania środowiska naturalnego i prowadzeniem zdrowego stylu życia, co przekłada się na wzrost zapotrzebowania na produkty żywnościowe wytwarzane w sposób ekologiczny. Autorki artykułu

na podstawie badań prowadzonych w latach 2010-2013 metodą ankietową w wybranych miastach północno-wschodniej Polski przedstawiły i oceniły popyt na żywność ekologiczną wśród świadomych konsumentów oraz określiły perspektywy tego rynku. Badanie dotyczyło: motywów wyboru żywności ekologicznej, struktury nabywanych produktów, barier zakupu żywności ekologicznej. Ankietowani jako główny atrybut żywności ekologicznej wskazali sposób wytwarzania ograniczający zanieczyszczenie środowiska i deklarowali konieczność promocji znaczenia świadomego korzystania z zasobów naturalnych. Jako główne bariery zakupu uznali ograniczony asortyment produktów, małą liczbę punktów sprzedaży oraz wysokie ceny. (M.M.)

ISCAN T.B.: Redistributive land reform and structural change in Japan, South Korea and Taiwan (Redystrybucyjna reforma rolna i zmiana strukturalna w Japonii, Korei Południowej i Tajwanie). – *American Journal of Agricultural Economics* 2018, vol. 100, nr 3, s. 732-761. DOI: 10.1093/ajae/aax093.

Reformy rolne przeprowadzone po II wojnie światowej w Japonii, Korei Południowej i na Tajwanie postrzegane są jako ważny czynnik, który przyczynił się do wzrostu gospodarczego tych krajów. Przed reformą gospodarki Japonii, Korei i Tajwanu były silnie uzależnione od sektora rolnego, angażującego znaczące zasoby pracy. Gros gruntów rolnych należał do wąskiej grupy dużych właścicieli ziemskich, a produkcją rolną zajmowało się wielu drobnych rolników dzierżawców, posiadających jednocześnie małe działki. Po przekształceniach dzierżawa praktycznie zaniknęła i zaznaczył się istotny odpływ siły roboczej z rolnictwa. Niezależnie od tego przez długi czas utrzymała się drobna własność ziemska. Wprowadzony w rozpatrywanych krajach nowy ustrój rolny nie miał na celu poprawy produktywności rolnictwa. Powojenne władze dążyły przede wszystkim do zyskania poparcia wśród chłopów (Korea, Tajwan) lub chciały osłabić siły militarystyczne (Japonia). W artykule analizowano bezpośredni i pośredni wpływ reform rolnych na tempo przeobrażeń strukturalnych w gospodarce i poziom dochodów *per capita*. Wykorzystano dwusektorowy model ekonomiczny uwzględniający główne charakterystyki rolnictwa i pozostałych branż gospodarki, obejmujący okres przed i powojenny. Z przeprowadzonych badań wynika, iż reformy rolne w Japonii, Korei Południowej i Tajwanie spowodowały realokację około połowy zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów gospodarki. Zmiany w rozdysponowaniu ziemi były istotnym stymulatorem industrializacji i stworzyły dogodne warunki dla późniejszego rozwoju gospodarczego (ograniczenie klientelizmu, poszerzenie dostępu do dóbr publicznych). Niemniej oszacowany wpływ reform rolnych na poziom dochodów mieszkańców był niewielki. (M.D.)

KITA K.: **Zmiany samowystarczalności żywnościowej wybranych krajów azjatyckich.** – Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego: *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 2018, nr 121, s. 55-70.

W gospodarce zamkniętej samowystarczalność żywnościowa oznacza pokrywanie zapotrzebowania rynku wewnętrznego na żywność przez produkcję krajową. W gospodarce otwartej jest rozumiana jako zdolność całej gospodarki do pokrycia popytu na podstawowe produkty rolno-spożywcze rodzimą produkcją oraz uzupełnienie asortymentu żywności importem. Samowystarczalność żywnościowa identyfikowana jest z bezpieczeństwem żywnościowym, ale go nie oznacza. W czasie kryzysu żywnościowego w latach 2007-2008 wiele krajów uznało samowystarczalność żywnościową za priorytet gospodarczy i polityczny. Autorka artykułu dla lat 2003-2013 określiła zmiany w poziomie samowystarczalności żywnościowej w wybranych krajach Stowarzyszenia Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN): Burnei, Filipin, Kambodży, Indonezji, Laosu, Malezji, Tajlandii i Wietnamu. Za pomocą miernika stanowiącego wyrażony w procentach iloraz produkcji krajowej i krajowego zużycia badała następujące produkty żywnościowe: zboża, owoce, warzywa, rośliny cukrodajne, oleje roślinne, mięso wołowe, wieprzowe i drobiowe, baraninę, kozinę, mleko, jaja, ryby i owoce morza. Stwierdziła, że dla ryżu wskaźnik samowystarczalności w Birmie, Indonezji, Laosie i na Filipinach kształtował się na poziomie 90-100%, a wyższy był tylko w Tajlandii i Wietnamie. W zakresie produkcji roślin cukrodajnych wszystkie kraje zaspokajały zużycie wewnętrzne. Zaobserwowała także wzrost spożycia produktów pochodzenia zwierzęcego, co wynika z poprawy sytuacji materialnej mieszkańców regionu. (M.M.)

MOON W., PINO G.: **Do U.S. citizen support government intervention in agriculture? Implication for the political economy of agricultural protection** (Czy obywatele Stanów Zjednoczonych popierają interwencję rządu w rolnictwie? Implikacje dla ekonomii politycznej rolniczego protekcjonizmu). – *Agricultural Economics* 2018, vol. 49, nr 1, s. 119-129. DOI: 10.1111/agec.12400.

Niezależnie od szeroko rozpoznanych i różnorodnych korzyści płynących z wolnego handlu, w większości krajów świata obowiązuje protekcjonizm rolny. W ostatnich latach w ekonomii politycznej analizowano preferencje grup interesów i polityków oraz ich wzajemne interakcje w obrębie systemów instytucjonalnych, jako kluczowy czynnik sprzyjający ograniczeniu liberalizacji wymiany handlowej. W wyniku tych studiów stwierdzono konieczność przedstawienia podatnikom szczegółowych informacji na temat gospodarczych skutków ochrony krajowych rynków rolno-żywnościowych. W artykule rozpatrywano poglądy konsumentów ze Stanów Zjednoczonych na temat interwencji rządu na rynkach rolnych i polityki handlowej w zakresie obrotu produktami rolno-spożywczymi. Ankieta internetową objęto reprezentatywną dla populacji całego kraju ponad pięćdziesięciotysięczną grupę respondentów. Stwierdzono, iż ponad dwie trzecie badanych było zwolennikami protekcjonizmu rolnego, a przeszło połowa z nich popierała aktywne zaangażowanie państwa w sektor rolny. Wykorzystując modele tobitowe, autorzy analizowali opinie o interwencjonizmie rolnym w różnych grupach społeczno-

-demograficznych. Poparcie dla liberalizacji rynków rolnych i wolnego handlu produktami żywnościowymi rosło zwykle wraz z poziomem zamożności, wykształcenia i wieku badanych. Dla postrzegania analizowanych zagadnień istotne znaczenie miał stosunek respondentów do kwestii bezpieczeństwa żywnościowego, zrównoważenia środowiskowego i wielofunkcyjności produkcji rolnej, a także rolnictwa rodzinnego. W konwencjonalnej ekonomii politycznej konsumenci i podatnicy powinni krytycznie oceniać przedsięwzięcia polityczne sprzyjające zwiększeniu obciążeń podatkowych. Wyniki badań przedstawione w artykule nie potwierdziły tej tezy. Zdaniem autorów w jej wyjaśnieniu pomocne może być odwołanie się do uwarunkowanej kosztowo bierności elektoratu oraz do wyznawanych przez niego wartości. (M.D.)

NETTLE R., CRAWFORD A., BRIGHTLING P.: How private-sector farm advisors change their practices: an Australian case study (Jak prywatni doradcy rolnicy zmieniają swoje praktyki: przypadek Australii). – *Journal of Rural Studies* 2018, vol. 58, s. 20-27. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2017.12.027.

Ważną rolę w rozwiązywaniu współczesnych problemów rolnictwa mogą odegrać doradcy rolniczy. Potrzebę szkolenia oraz pogłębiania wiedzy i kompetencji coraz częściej wyrażają sami doradcy, a także rolnicy, z którymi współpracują. W artykule zaprezentowano wyniki badań prowadzonych w latach 2009-2014 nad procesem podnoszenia kwalifikacji wśród doradców rolniczych z Australii specjalizujących się we wspieraniu gospodarstw rolnych z produkcją mleka. Badane osoby były uczestnikami programu „Ludzie w mleczarstwie”, który polegał m.in. na poszerzeniu kwalifikacji w dziedzinie zarządzania gospodarstwami, zwłaszcza o kwestie zatrudnienia i organizacji pracy. Konieczność wsparcia gospodarstw w tym zakresie wynikała z faktu zasadniczych zmian zachodzących w funkcjonowaniu gospodarstw mlecznych w Australii. Polegały one na dynamicznym zastępowaniu rodzinnej siły roboczej pracownikami najemnymi. Z przeprowadzonych badań wynika, że uczestnictwo doradców w kursach doskonalenia zawodowego wiązało się z trudnościami w zdobywaniu nowych wiadomości i stosowaniu ich w praktyce. Doradcy mieli problemy w opanowywaniu zagadnień związanych z prawem pracy czy zarządzaniem pracownikami i początkowo niechętnie świadczyli usługi w nowym obszarze. Jednak w wielu przypadkach uczestnictwo w szkoleniu okazało się być korzystne zarówno dla doradców, jak i rolników. Ci pierwsi powiększając swoje kompetencje nie tylko pozyskali nowych kontrahentów, ale także poprawili jakość oraz zakres usług świadczonych dotychczasowym klientom. Zdaniem autorów niezbędna jest zmiana podejścia doradców do swojej profesji. Muszą się uczyć, eksperymentować praktycznie oraz w nowy sposób postrzegać funkcje własnego zawodu. (M.D.)

PETERSEN J., HESS S.: **Die Zukunft der Milch-Lieferbeziehungen aus Sicht der Landwirte** (Przyszłość umów kontraktacyjnych na dostawy mleka z punktu widzenia rolników). – German Journal of Agricultural Economics 2018, vol. 67, nr 2, s. 80-94. www.gjae-online.de.

System kontraktacji w niemieckiej branży mleczarskiej wymaga reformy, gdyż sygnały cenowe płynące z rynku uniemożliwiają odpowiednie zarządzanie wolumenem produkcji i przetwórstwa. Autorzy artykułu przeprowadzili badania ankietowe w różnych regionach Niemiec. Z wykorzystaniem metod Choice-Experiments i Random-Parameter-Logit-Modell analizowali preferencje rolników z punktu widzenia poszczególnych elementów umów kontraktacyjnych: ustalanie cen, okres obowiązywania i wypowiedzenia umowy, ilość dostarczanego surowca. Wyniki badań wykazały bardzo duże różnice regionalne. Duże gospodarstwa oczekują precyzyjnych umów kontraktacyjnych, a małe i średnie gospodarstwa wołają umowy prostsze, bez regulacji ilości dostarczanego surowca. Większość rolników preferuje raczej krótkie okresy wypowiedzenia umów. Gospodarstwa we wschodnich landach oczekują zmian w systemie kontraktacji, podczas gdy gospodarstwa z terenów zachodnich Niemiec sceptycznie podchodzą do reformy systemu. (P.S.)

STRZELECKA A.: **Zmiany dochodów drobnych gospodarstw rolnych w Polsce**. – Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych 2018, nr 1, s. 73-91.

Autorka analizowała zmiany w poziomie i strukturze źródeł dochodów drobnych gospodarstw rolnych. Dane do badań pochodziły z bazy Polskiego FADN z lat 2010-2015 z gospodarstw o wielkości ekonomicznej 4-8 tys. euro SO (bardzo małe) położonych na terenie całego kraju. W badaniach wykorzystano następujące kategorie danych: dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, dochód uzyskiwany spoza gospodarstwa rolnego (praca najemna, emerytura i renta, pozostałe świadczenia społeczne, zarejestrowana działalność pozarolnicza, inne źródła), dopłaty do działalności operacyjnej (dopłaty do produkcji roślinnej i zwierzęcej, do rozwoju obszarów wiejskich, do zużycia bezpośredniego, do kosztów czynników zewnętrznych, płatności „decoupled” oraz pozostałe dopłaty). Analiza wykazała malejące znaczenie dochodu rolniczego w strukturze źródeł utrzymania badanych gospodarstw rolnych i istotny wpływ dopłat do działalności operacyjnej. Od 2013 roku bez dodatkowego wsparcia finansowego dochód rolniczy drobnych gospodarstw miałby wartość ujemną. Uzyskane wyniki dowodzą dywersyfikacji źródeł dochodów przez badane gospodarstwa oraz istotnego znaczenia alternatywnych źródeł utrzymania. (M.M.)

STUART A.: **Climate change and ideological transformation in United States agriculture** (Zmiana klimatu a transformacja ideologiczna w rolnictwie Stanów Zjednoczonych). – *Sociologia Ruralis* 2018, vol 58, nr 1, s. 63-82. DOI: 10.1111/soru.12175.

Dzięki badaniom oraz działalności organizacji ekologicznych, instytucji naukowych i publicznych świadomość możliwych zagrożeń wynikających z globalnego ocieplenia staje się obecnie udziałem coraz większej grupy ludzi. Nie dotyczy to jednak ponad połowy amerykańskiego społeczeństwa. Kwestie środowiskowe są w tamtejszej debacie publicznej przedmiotem głębokiego sporu politycznego. W Stanach Zjednoczonych po stronie partii i organizacji konserwatywnych, kwestionujących znaczenie czynników antropogenicznych w zmianach klimatycznych, opowiadała się do niedawna większość rolników. Celem artykułu była pogłębiona analiza poglądów producentów rolnych z tzw. Pasa Kukurydzy na temat przyczyn i skutków zmian klimatu oraz możliwości ich ograniczenia. Do tego celu autorka wykorzystała dane i informacje zebrane ze 154 gospodarstw zlokalizowanych w trzech stanach USA (Iowa, Indiana i Michigan). Przy interpretacji wyników wykorzystała teorię transformacji orientacji ideowych sformułowaną przez Gorana Therborna. Z badań wynika, że większość ankietowanych uznała fakt zmian klimatycznych oraz wpływu na nie zarówno czynników naturalnych, jak i działalności człowieka. Wyniki ilustrowały niejednoznaczność w orientacjach ideowych rolników i mogą sugerować spadające zaufanie do ruchów politycznych poddających w wątpliwość kwestię zmian klimatycznych. Niemniej, zdaniem autorki, niezależnie od zmian indywidualnych poglądów rolników, dominująca pozycja rolnictwa industrialnego będzie ograniczała wprowadzanie w USA przedsięwzięć minimalizujących skutki globalnego ocieplenia. (M.D.)

Oprac. Zespół